

Paprocki, Tadeusz

Posoborowa formacja intelektualno-pastoralna duchowieństwa archidiecezji w Białymstoku

Studia Teologiczne 2, 283-287

1984

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TADEUSZ PAPROCKI

**POSOBOROWA FORMACJA INTELEKTUALNO-PASTORALNA
DUCHOWIEŃSTWA ARCHIDIECEZJI W BIAŁYMSTOKU**

W dekretach Soboru Watykańskiego II o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele, o formacji kapłanów oraz o posłudze i życiu kapłanów (DB 16; DFK 22; DK 19) mówi się wyraźnie o konieczności formacji duchowej, intelektualnej i pastoralnej kapłanów, zwłaszcza młodszych, aby mogli wiernie i owocnie wypełniać swoją posługę apostołską. Formacja kapłańska ma być kontynuowana i doskonalona także po ukończeniu studiów seminaryjnych, a biskupi diecezjalni mają obowiązek organizować i popierać wszelkie inicjatywy w tej dziedzinie. Można tu mówić o kongresach, ośrodkach przeznaczonych na studia duszpasterskie, bibliotekach, specjalnych kursach, które byłyby okazją do pełniejszego poznania i nabycia metod duszpasterstwa oraz wiedzy teologicznej. Bardziej szczegółowe zlecenia i sugestie w tej sprawie zostały zarysowane w okólniku Świętej Kongregacji dla Spraw Duchowieństwa z dnia 4 XI 1969 r. na temat permanentnej formacji duchowieństwa,¹ a także w piśmie Świętej Kongregacji Formacji Katolickiej z dnia 6 I 1970 r., zawierającym podstawowy program kształcenia kapłanów.²

Opierając się na powyższych dokumentach, ks. dr Henryk Gulbinowicz, Administrator Apostolski Archidiecezji w Białymstoku, wydał dnia 18 IX 1970 r. dekret, mocą którego ustanowił, bezpośrednio od siebie zależny, Diecezjalny Ośrodek Kształcenia Soborowego (skrót: DOKS) w Białymstoku. Zadaniem Ośrodka, według wydanego dekretu, jest formacja kapłanów Archidiecezji w potrójnym aspekcie: duchowym, intelektualnym i duszpasterskim. Oprócz dokumentów Stolicy Apostolskiej ks. bp. Gulbinowicz oparł się na statutach Synodu Archidiecezji Wileńskiej z roku 1931 (statut 154). Wspomniany wyżej dekret zobowiązywał

¹ AAS 62/1970/ nr 2, s. 123—134.

² *Sacra Congregatio pro Institutione Catholica — Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* — AAS 62/1970/ nr 6, s. 321—384 (cap. XVII: *De institutione post Seminarium perficienda*, 382—384).

kapłanów z piętnastu roczników (1956—1970) do uczęszczania na kilkuletnie wykłady i ćwiczenia z dyscyplin teologiczno-pastoralnych oraz do składania kolokwiiów i egzaminów. Dnia 23 IX 1970 r. zostało ustalone kierownictwo DOKSu w składzie: rektor ks. dr hab. Witold Pietkun, zastępca rektora ks. dr Zygmunt Lewicki, konsultor ks. dr Edward Kisiel, sekretarz ks. dr Cezary Potocki oraz diecezjalny ojciec duchowny ks. dr Mieczysław Paszkiewicz. Następnie powołano zespół kilkunastu wykładowców oraz kilku asystentów, spośród księży profesorów Wyższego Seminarium Duchownego, a także księży pracujących w duszpasterstwie. Do kompetencji kierownictwa DOKSu należało także organizowanie wykładów i kursów dla ogółu duchowieństwa oraz troska o doroczne rekolekcje kapłańskie, dni skupienia i adoracje miesięczne.

Inauguracja pierwszego roku działalności Diecezjalnego Ośrodka Kształcenia Soborowego odbyła się dnia 15 X 1970 r. Obowiązujące przez pięć lat wykłady odbywały się co miesiąc, zwykle siedmiokrotnie w ciągu roku; godzin wykładowych było pięć, następnie cztery, z tym, że czwartą godzinę zajmowały zajęcia w poszczególnych sekcjach według według grup zainteresowań, przygotowujące do samodzielnej pracy naukowej. Wykłady objęły problematykę biblijną, teologiczną (z dogmatyki, teologii moralnej, pastoralnej, z liturgii), historyczną dotyczącą Archidiecezji Wileńskiej, religioznawczą, prawa kanonicznego, filozofii; poruszały także zagadnienia ściśle duszpasterskie, wychowawcze i katechetyczne; zajmowały się socjologią parafii. Niektóre serie wykładów omawiały tematykę synodów rzymskich (np. ewangelizacja świata) czy też dokumentów Stolicy Apostolskiej (np. konstytucja *Laudis canticum*). Omawiano też problematykę Kongresu Teologów Polskich w Mogile w 1976 r. Od 1976/77 r. jedna godzina miesięcznie była poświęcona współczesnej problematyce zasadniczych przedmiotów wykładanych na DOKS.

Egzekwowanie wiadomości od księży słuchaczy DOKS odbywało się na konwersatoriach: w czasie zjazdów miesięcznych po wykładach, a przede wszystkim w kwartalnych konferencjach dekanalnych. Konwersatoria prowadzili wykładowcy Ośrodka, zwłaszcza członkowie kierownictwa; referowanie zagadnienia na konwersatorium było jednocześnie zaliczaniem egzaminu wikariuszowskiego. Pięcioletnie studium w Ośrodku Kształcenia Soborowego oraz przedstawienie Karty Słuchacza z zaliczeniami dawało podstawę, aby otrzymać w Kurii *testificationem* o złożonych egzaminach wikariuszowskich (po trzech latach) i proboszczowskich (po pięciu latach) według zarządzenia ks. bpa Gulbinowicza z dnia 14 X 1975 r. Co do liczby kapłanów, objętych dokształcaniem, można wspomnieć, że w czwartym roku wykładowym 1973/74 księży słuchaczy było 123. Po pięciu latach wykładów słuchaczami DOKS zostali kapłani wyświęceni po 1970 r., a więc z pięciu najmłodszych roczników. W ten sposób powstała *formatio permanens* duchowieństwa w Archidiecezji.

Spotkania miesięczne DOKS dawały także możliwość rozwijania własnych zainteresowań naukowych. W 1973 r. powstało w ramach Ośrodka specjalne Studium Teologiczne, które zaczęło prowadzić prace, koncentrujące się wokół badań religioznawczych z terenu Archidiecezji Wileńskiej. Po trzech latach wykładów każdy słuchacz DOKS miał obowiązek przyłączyć się do jednej z pięciu grup Studium Teologicznego. Były one następujące: 1) teologia dogmatyczna, apologetyka, Pismo św. — kierownik ks. rektor dr W. Pietkun, 2) teologia moralna i zagadnienia prawne — kier. ks. dr K. Kułakowski, 3) teologia pastoralna i liturgia — kier.

ks. dr E. Kisiel, 4) teologia porównawcza — kier. ks. dr Z. Lewicki, 5) zagadnienia z historii Kościoła lokalnego — kier. ks. dr M. Paszkiewicz. Na powyższych seminariach niektórzy księża rozpoczęli prace naukowe, obejmujące takie zagadnienia, jak dzieje poszczególnych parafii w Archidiecezji, życie religijne, praca duszpasterska, problemy katechetyczno-wychowawcze w danym środowisku. Kilku z nich doprowadziło prace do końca, uzyskując stopień magistra na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

Oprócz spraw wyżej wymienionych kierownictwo DOKS przejęło organizowanie dwa razy w roku wykładów dla ogółu duchowieństwa Archidiecezji („Zjazd Kolędowy” i Zjazd Paschalny”). Miały one charakter głównie duszpasterski, a do ich wygłoszenia zapraszani byli często prelegenci z innych uczelni teologicznych w kraju, m.in. O. prof. dr hab. Albert Krąpiec, ks. bp dr hab. Kazimierz Majdański, ks. prof. dr hab. Józef Majka, ks. prof. dr hab. Zdzisław Chlewiński, ks. doc. dr hab. Edward Ozorowski, prof. dr hab. Stefan Świeżawski.

Dla księży katechetów oraz innych pracowników katechezy archidiecezjalny referat katechetyczny organizował w końcu sierpnia lub na początku września doroczny zjazd, na którym omawiano aktualne sprawy w tej dziedzinie.

Nad formacją duchową kapłanów czuwał, w porozumieniu z kierownictwem DOKS, archidiecezjalny ojciec duchowny, jego zastępcy oraz ojcowie dekanalni. Chodziło tu o doroczne rekolekcje kapłańskie, dni skupienia, wspólne adoracje miesięczne oraz adoracje na konferencjach dekanalnych.

Parokrotnie w ciągu roku odbywały się z udziałem ks. bpa Ordynariusza sesje kierownictwa Diecezjalnego Ośrodka Kształcenia Soborowego, mające na celu programowanie pracy. Były także organizowane konferencje wykładowców DOKS: na jesieni — ustalenie tematyki wykładów miesięcznych i na wiosnę — ocena pracy dokonanej.

* * *

Działalność Diecezjalnego Ośrodka Kształcenia Soborowego kapłanów rozwijała się do 1977 r. bez formalnego statutu. Prace nad statutem zostały rozpoczęte z inicjatywy nowego Ordynariusza Archidiecezji w Białymstoku ks. bpa dr Edwarda Kisiela. Etapem przejściowym był ułożony w 1977 r. Statut Archidiecezjalnego Ośrodka Formacji Kapłanów w Białymstoku. W 1979 r. nastąpiła reorganizacja dotychczasowego DOKSu. Według dekretu ks. bpa Kisiela z dnia 14 XI 1979 r. jego funkcję przejął Archidiecezjalny Ośrodek Formacji Duchowieństwa (skrót: AOFD), którego zadaniem jest: „troska o permanentną formację duchowieństwa diecezjalnego w zakresie życia wewnętrznego, wiedzy teologicznej i posługi pasterskiej oraz koordynacja wszystkich poczynań diecezjalnych w tej dziedzinie.”⁸ Kierowanie Ośrodkiem zostało na mocy dekretu powierzone kolegium, w skład którego weszli: ks. biskup pomocniczy jako moderator, archidiecezjalny ojciec duchowny lub jego zastępca oraz rektor Instytutu Teologiczno-Pastoralnego jako członkowie. Ośrodek posiada szczegółowe normy działania, określające bliżej forma-

⁸ Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku, 6 (1980) nr 1, s. 32.

cję ascetyczną, intelektualną oraz pastoralną kapłanów Archidiecezji w Białymstoku.⁴

Równocześnie z ustanowieniem AOFD ks. bp Kisiel, mając na względzie ustawiczne kształcenie i formację duchowieństwa, powołał do życia osobnym dekretem z dnia 14 XI 1979 r. Instytut Teologiczno-Pastoralny w oparciu o kanony 129—131 i 1375 KPK, statuty 113—119 Synodu Archidiecezji Wileńskiej z 1931 r., dokumenty Soboru Watykańskiego II (*Christus Dominus, Presbyterorum ordinis, Optatam totius*) oraz okólnik Świętej Kongregacji dla Spraw Duchowieństwa z 4 XI 1969 r.⁵ Instytut Teologiczno-Pastoralny otrzymał statut, zatwierdzony na 5 lat,⁶ określający jego cele, mianowicie: a) kontynuowanie i pogłębianie wykształcenia kapłanów w dziedzinie wiedzy filozoficznej i teologicznej, b) prowadzenie badań naukowych i systematyczne wyjaśnianie prawd Objawienia chrześcijańskiego, c) wdrażanie kapłanów do owocnego pełnienia funkcji ewangelizacyjnej i posługi duszpasterskiej, d) wpływanie na kształtowanie świadomości i postawy ewangelizacyjnej laikatu.⁷ Instytut ma swą siedzibę w Białymstoku i korzysta z pomieszczeń Wyższego Seminarium Duchownego. Patronem Instytutu jest Najświętsza Maryja Panna Matka Miłosierdzia. W skład kierownictwa Instytutu weszli: rektor ks. dr hab. Witold Pietkun, wicerektor ks. dr Zygmunt Lewicki, prefekt studiów ks. mgr Tadeusz Paprocki. Został powołany zespół kilkunastu księży wykładowców, głównie profesorów Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku. Po śmierci ks. Witolda Pietkuna (28 IV 1981 r.) rektorem Instytutu Teologiczno-Pastoralnego został mianowany ks. dr Stanisław Piotrowski (od dnia 14 VII 1982 r.). Rektor kieruje działalnością Instytutu z upoważnienia i w imieniu ks. bpa Ordynariusza.

Pięcioletnie wykłady miesięczne dla księży słuchaczy Instytutu uwzględniały dotychczas następującą problematykę: a) tematykę danego roku duszpasterskiego, b) dekrety Soboru Watykańskiego II, c) encykliki Jana Pawła II, d) katechezę Papieża w czasie podróży apostołskiej w Polsce i w innych krajach, e) problematykę przedmiotu wykładowcy — z prawa kanonicznego, socjologii, Pisma św., dogmatyki, sztuki kościelnej, f) tematykę jubileuszu Odkupienia, g) wybrane zagadnienia pastoralne, omawiane przez referentów diecezjalnych. Należy dodać, że z zasady nie powtarza się na wykładach kursu Seminarium Duchownego.

Parokrotnie w miejsce wykładów miesięcznych były organizowane sympozja. Zaproszeni prelegenci z ATK i z KUL oraz wykładowcy miejscowi omawiali m.in. tematykę: 1) soboru Konstantynopolińskiego I i Efezkiego (dr S. Kalinkowski, ks. dr E. Stanula, ks. dr W. Myszor, ks. dr K. Obrycki); 2) tematykę roku duszpasterskiego 1983/84 „Chrystus obecny wczoraj i dziś przez miłość w życiu polskiego narodu” (ks. dr S. Strzelecki, ks. dr K. Kułakowski, ks. dr T. Krahel, ks. dr S. Hołodok, ks. prob. S. Girstun); 3) tematykę związaną z 500-leciem urodzin Marcina Lutra (ks. bp dr hab. A. Nossol, ks. dr hab. C. Napiórkowski, ks. dr hab. W. Hryniewicz).

⁴ Normy szczegółowe działania Archidiecezjalnego Ośrodka Formacji Duchowieństwa w Białymstoku, p. 5—7; Zob. Wiadomości... (jak wyż.), s. 33—34.

⁵ Wiadomości... s. 34—35.

⁶ Tamże, s. 36—40.

⁷ Tamże, s. 36

W związku z pisaniem prac magisterskich w czasie lat seminaryjnych zaniechano prowadzenia seminarium naukowego na czwartej godzinie wykładowej. Księża, którzy jeszcze nie mają pracy magisterskiej, zobowiązani są dokończyć ją pod kierunkiem księży profesorów, wykładających w Instytucie. Z wykładów miesięcznych zwolnieni są księża odbywający studia zaoczne na KUL lub na ATK.

W programie Instytutu Teologiczno-Pastoralnego uległo zasadniczej zmianie egzekwowanie wiadomości od księży zobowiązanych do pięcioletniego studium. Mianowicie po pierwszych trzech latach wykładowych składają oni na jesieni indywidualne kolokwia z rocznego materiału, zaliczając w ten sposób egzaminy wikariuszowskie, nakazane przez prawo kanoniczne i statuty diecezjalne. Po piątym roku studium na Instytucie, czyli po jego ukończeniu, księża mają obowiązek złożyć egzamin proboszczowski. Warunkiem tego ostatniego jest przedstawienie i omówienie pracy pisemnej na temat wyznaczony przez kierownictwo Instytutu oraz złożenie egzaminu ustnego; w ostatnich latach było to omawianie spraw prowadzenia kancelarii parafialnej oraz wybrane tezy z materiału wyłożonego.

Do obowiązków kierownictwa Instytutu należy ustalanie tematyki praktykowanych od kilkunastu lat konwersatoriów na konferencjach dekanalnych. Konwersatoria są prowadzone przez jednego z księży profesorów, którego wyznacza kierownictwo, a księża, tak starsi jak i młodszy, wyznaczeni przez Kurie Arcybiskupią, referują poszczególne zagadnienia. M.in. są to tematy następujące: rok nadziei chrześcijańskiej, obrzędy pokuty, muzyka i śpiew w liturgii, Unia Apostolska Kleru, liturgia godzin.

Kierownictwo Instytutu Teologiczno-Pastoralnego organizuje dwa razy w roku wykłady dla ogółu duchowieństwa, w których biorą udział również pracownicy katechezy. Można powiedzieć, że tematyka tych wykładów jest odbiciem: a) wydarzeń ogólnokościelnych, np. encykliki papieskiej, synody biskupów w Rzymie; b) wydarzeń życia kościelnego w Polsce, a więc: odnowione obrzędy Sakramentów, nowe tłumaczenie brewiarza, tematyka pracy duszpasterskiej danego roku; c) odbiciem wydarzeń lokalnych Archidiecezji w Białymstoku, a więc rocznice i uroczystości jubileusowe (Uniwersytetu Stefana Batorego, Seminarium Duchownego, kultu M. B. Ostrobramskiej, św. Kazimierza Królewicza), a także zdarzenia miejscowe, jak koronacja obrazu M. B. Różanostockiej. Prelegenci powyższych wykładów to profesorowie zapraszani z innych uczelni; angażowani są także kapłani miejscowi, absolwenci Seminarium w Białymstoku, zwłaszcza magistrzy teologii.

Dodać należy, że obecna praca Instytutu Teologiczno-Pastoralnego jest owocem poprzednich przemyśleń i doświadczeń, czasami trudnych, zwłaszcza w dziedzinie badań miejscowego regionu. W pracy tej chodzi jednak o sprawę zasadniczą; jest nią stała formacja intelektualno-pastoralna kapłanów Archidiecezji — *formatio permanens* — polecona przez Stolicę Apostolską, przez dokumenty soborowe. Chodzi o to, by kapłan duszpasterz mógł pracować coraz bardziej owocnie, by był to w pełni *vir ecclesiasticus*.

W powyższym sprawozdaniu pominięto szczegółowe omówienie formacji kapłanów w zakresie życia wewnętrznego, gdyż sprawa ta wymaga osobnego opracowania.